

Verklaring voor de Raad van State inzake Zwarte Piet

Betreft: Burgemeester Amsterdam/ Stg Pietengilde/ Jong Loy e.a.

Evenementenvergunning Sint-Nicolaas optocht 2013 (201406757/1/A3)

Ik zet mijn cultuur-historische inzichten over Zwarte Piet in acht facetten uiteen:

1. In de maatschappelijke debatten over Zwarte Piet gaat het in wezen om indringender onderliggende vragen dan of hij/ zij een racistische figuratie is. Het gaat eigenlijk om vragen als: is Nederland een racistische samenleving? Hoe kan een land dat bijna 400 jaar een imposant koloniaal rijk gehad heeft daar geen sporen van dragen in zijn cultuur, geschiedenis en zelfbeeld? Dat laatste is de kernvraag. Dit zijn echter geen populaire, eerder nauwelijks bespreekbare vragen in een land waarin het meest gekoesterde, en te vuur en te zwaard verdedigde, zelfbeeld is dat we uitzonderlijk tolerant zijn, gekenmerkt door de hevige drang tot gelijkheid en door "kleurenblindheid", dus we zijn per definitie niet racistisch. In feite gaat dit debat impliciet over hoe we dat prettige, zelf- feliciterende zelfbeeld kunnen blijven vasthouden. Wat hier overigens aan de orde is niet enkel het gevoel van zwarte mensen dat ze gediscrimineerd worden, maar de erkenning van de institutionele, systemische en symbolische aspecten van racisme.
2. Het is interessant dat het de liefhebbers van Zwarte Piet zijn, in meerderheid witte mensen, die vaststellen dat Zwarte Piet niet racistisch is. Ze hoeven daarvoor ook niet te rade te gaan bij de mensen die daar wellicht een op ervaring gebaseerd oordeel over kunnen hebben. Als in de tijd van de Tweede Feministische Golf, mannen gezegd zouden hebben: "wij zijn de experts op het gebied van seksisme en wij stellen vast dat daar geen sprake van is in Nederland", zou iedereen de absurditeit daarvan inzien. Bij een verschijnsel als racisme, is het kennelijk acceptabel dat de dominante partij, sans gêne, vaststelt dat ZP niet racistisch is. Dat wil niet zeggen dat alleen mensen behorend tot groep X, kennis kunnen hebben van het verschijnsel X. Ik bepleit geen epistemologische Apartheid; integendeel. Iedereen kan expert worden op elk gebied, maar op welke expertise op het terrein van ras zijn de uitspraken van bv het Pietengilde gebaseerd?
3. Ik plaats de figuur van Zwarte Piet binnen de Nederlandse cultuur en geschiedenis als een erfenis van het koloniale verleden en van de slavernij, in het bijzonder. Vanuit een psycho-analytisch perspectief, hebben West Europese landen die een koloniaal verleden hebben, het verlies van hun koloniën nooit goed verwerkt en lijden ze onder "postkoloniale melancholie": (Gilroy 2005), een ingewikkelde kluwen van tegenstrijdige gevoelens, die zich soms manifesteert als het vanzelfsprekende en gratis gevoel van morele, culturele en intellectuele superioriteit, dan weer als een ernstige malaise over hoe de samenleving met de komst van zwarten, migranten en

vluchtelingen ten nadele veranderd is. Het bezit van een koloniaal rijk betekent onvermijdelijk een verward zijn in narcistische structuren, in een almachtsfantasie, die wanneer hij geconfronteerd wordt met verlies, resulteert in melancholie en depressie; 'Indië verloren, rampspoed geboren'.

4. Terwijl de herinnering aan "Ons Indië" een gelaagde is - *tempo doeloe*, respect, verdriet, bitterheid, woede, is de herinnering aan het Westelijk deel van het koloniale rijk, Suriname en de Antillen, veel éénduidiger. T.o.v Suriname overheerst het gevoel: 'blij dat we ze kwijt zijn'. T.o.v. de Antillen: 'waren we ze maar kwijt', getuige o.a. het schaamteloze voorstel van de PVV om de Antillen op Marktplaats aan te bieden. De beeldvorming is dat de West alleen maar geld gekost heeft en nog kost. Het diep ingesleten cultuurgoed dat wél aan de West refereert is de figuratie van Zwarte Piet.
5. Zoals blijkt uit historisch en cultural studies onderzoek in de V.S. (Hartman 1997) is de essentie van de machtsverhoudingen onder slavernij zó dat de tot slaaf gemaakten hun witte eigenaren niet alleen moeten dienen, in de zin van arbeid en seksuele diensten leveren, belangrijker nog is dat ze dat moeten doen met een lach op hun gezicht. Hun belangrijkste opdracht is te laten zien dat ze plezier hebben in hun leven, dat ze tevreden zijn met hun bestaan en niets liever willen dan dit. 'Ze willen niet vrij zijn', is de onderliggende boodschap. Ze moeten zich dus op een bepaalde, daarmee overeenstemmende manier gedragen - vrolijk, zorgeloos, loyaal, bescherming biedend tegen witte angsten, ongeacht de gruwelijkheden waaraan ze zélf op dagelijkse basis blootgesteld werden. Witte mensen schiepen een beeld van zwarten waarin zij zich superieur konden voelen, maar vooral waarin zij zich niet schuldig hoefde te voelen: immers slaven waren 'van nature' gelukkig, blij en tevreden.
6. Dat Zwarte Piet zwarte / beroete voorgangers heeft, die hun oorsprong vinden in Middeleeuwse Noordse, Germaanse en andere Europese mythologieën, is wetenswaardig, maar vormt op geen enkele manier een insulatie van de figuratie tegen later racisme. Wat is de functie van Zwarte Piet als de onderwijzer Jan Schenkman hem in 1850, op het hoogtepunt van het kolonialisme, introduceert? Ik noem drie functies. 1. De continuïteit met de eerdere Boemannen zit in de functie van ZP om stoute kinderen te straffen en af te voeren naar Spanje en 2. Ook het Nederlandse publiek dat zich aan hem en zijn fratsen vergaapte moest overtuigd worden van de inherente vrolijk- en blijheid van het type, zodat de slavernij met een gerust geweten kon voortduren en 3. De intocht fungeerde als een 'leerschool' voor witte mensen in de metropool over wat het betekende een burger van een koloniale natie te zijn; wie 'wij' zijn en wie 'zij' zijn, en dat was en is niet inwisselbaar.

7. Het aantal stereotypen over zwarte mannen en vrouwen is beperkt, maar diep geworteld en de Noord Amerikaanse en Nederlandse répertoires overlappen voor een groot deel. Zwarte Piet belichaamt wat Stuart Hall 'rituele degradatie' noemt, een representatie die zo 'natuurlijk' is dat hij geen uitleg of rechtvaardiging nodig heeft (1997). Hij behoort tot het geïdealiseerde en gesentimentaliseerde 'happy black'-type, dat geen zorg in de wereld heeft, dom is en krompraat, maar die zingt, danst, rare fratsen uithaalt, de hele dag door moppen tapt en wiens grootste plezier is witte mensen en hun kinderen plezier te bezorgen. Zwarte Piet is de Nederlandse versie van Oom Tom (overigens een bestseller hier, vanaf de publicatie in 1852). Er zit behoorlijke continuïteit in de beeldvorming.

8. Op grond van het voorgaande ligt het voor de hand te veronderstellen dat het verschijnsel Zwarte Piet alle kleine kinderen racisme met de paplepel ingeeft, het bestendigt bij witte volwassenen en zwarte mensen er, in de maanden november en december, in verhevigde mate aan blootstelt. Hier bestaat in Nederland geen onderzoek over, maar onderzoek uit de V.S. en het Verenigd Koninkrijk laat zien dat kleine kinderen er op 3-, 4- jarige leeftijd al van op de hoogte zijn welke huidskleur ze hebben en dat het geduchte voordelen oplevert om wit te zijn (Williams 1997, Phoenix 2002). Het 4-jarige zwarte zoontje van Patricia Williams weet dat als er op school 'cowboys and Indians' gespeeld wordt, hij nooit cowboy mag zijn. Voor de Nederlandse situatie, zou het hartverscheurende korte verhaal van Celestine Raalte, een zwarte moeder, die zowel haar dochter als haar kleindochter tegen de ondermijnende werking van Zwarte Piet moet beschermen (Helder en Gravenberch 1989) voor iedereen verplichte kost moeten zijn. En zie dan nog eens vol te houden dat Zwarte Piet geen schadelijk verschijnsel is. Of, nog lammer, dat het niet zo bedoeld is.

Prof. Dr. Gloria Wekker, Emeritus Hoogleraar Gender en Etniciteit

Faculteit Geesteswetenschappen, Vakgroep Gender Studies

Universiteit Utrecht.